

Andrei Tarkovski: De verzegelde tijd, geschreven in de jaren 70 van vorige eeuw.

De Russen lezen is een groot voorrecht en als ze hun inzichten delen over hun kunstenaarspraktijk, zijn die streng, zeer -streng, Solzjenitsyn, (Harvard lezing) Stravinsky (Muzikale poetica) en hierbij citaten uit het boek van Tarkovski.

Wat betekent tijd in het menselijk bestaan, als dimensie die vorm en richting geeft aan het individu. Wat impliceert deze subjectieve en individuele ervaring voor de filmkunst. De tijd biedt de mens de mogelijkheid zichzelf bewust te worden als moreel wezen dat streeft naar de waarheid. Hij heeft daarvoor een toegekende termijn, een begrensde tijd die hem nog duidelijker zijn verantwoordelijkheid laat beseffen tegenover zichzelf en de anderen. Het heden loopt ons als zand door de vingers en krijgt zijn gewicht in de herinnering. In de geest wordt de tijd die de mens leeft 'verzegeld' als een ervaring die tijd vasthoudt.

Ik wil mijn denkbepelden omtrent de hoge roeping van de kunst uiteenzetten. Waarom bestaat kunst? Wie heeft haar nodig en is ze wel nodig? Een ieder zal een eigen antwoord trachten te formuleren. Alexander Blok beweert dat de dichter harmonie uit chaos schept en Poesjkin kent de dichter zelfs profetische gaven toe. In ieder geval staat het voor mij vast dat kunst, die niet enkel als waar geconsumeerd wil worden, als doel heeft de zin van het leven te verklaren, of de mensen te confronteren met de vragen over de reden en het doel van het bestaan.

Kunst en wetenschap zijn middelen waarmee de mens zich de wereld tracht eigen te maken, vormen van kennis in zijn streven naar de absolute waarheid, Maar dan houdt iedere overeenkomst tussen deze twee kennisvormen van de creatieve menselijke geest op. Het ontdekken van feiten heeft niets te maken met het scheppen van kunst. Blz 36-37-39

Kunst wordt geboren en ontwikkelt haar kracht daar waar het eeuwige rusteloze verlangen heerst naar spiritualiteit, naar het ideaal: het verlangen dat de mensen naar kunst voert. De weg die de moderne kunst echter is ingeslagen is een doodlopende weg. Ze heeft het zoeken naar de zin van het leven afgezworen en hiervoor louter zelfbevestiging in de plaats gesteld. De zogenaamde creativiteit lijkt veranderd in een zonderlinge bezigheid van excentrieke individuen die de autonome waarde van het persoonlijke handelen enkel als manifestatie van de vrije wil bevestigd willen zien.

De kunst heeft in de tweede helft van de twintigste eeuw haar geheim verloren. Tegenwoordig wil de kunstenaar onmiddellijk en volledig erkenning, hij wil direct beloond worden voor zijn geestelijke inspanning. De zogenaamde moderne kunst is voor een groot deel slechts fictie, want het is een vergissing om te menen dat de methode zin en doel van de kunst kan zijn. Niettemin houdt het merendeel van de tegenwoordige kunstenaars zich onledig met het demonstreren van een methode, als een soort ongebreidelde exhibitionisten. Het zoeken als proces – men kan het niet anders opvatten – staat in een verhouding tot het afgeronde kunstwerk als het zwerven door een bos op zoek naar paddenstoelen en de geplukte paddenstoelen in het mandje. Slechts een vol mandje is een kunstwerk, het resultaat, terwijl het zwerven in het bos de persoonlijke aangelegenheid is van iemand die van wandelen in de frisse lucht houdt. Blz 91

Ik begrijp niet dat kunstenaars kunnen spreken over absolute creatieve vrijheid. De kunstenaar die eenmaal de keuze heeft gemaakt om zijn leven volledig aan zijn werk te wijden bindt zich aan een oneindige keten van noodzakelijkheden, die hem kluistert aan zijn zelf opgelegde taak en zijn persoonlijke artistieke lot. Vrijheid heeft voor mij sinds ik in het Westen verblijf een merkwaardige en dubbelzinnige betekenis gekregen. Voor mij is vrijheid een persoonlijke vrijheid: of liever men moet een hypothese hebben over zijn eigen, persoonlijke lot en hierna leven, deze vrijheid vereist een hoge mate van zelfbewustzijn, van innerlijke kracht en besef van verantwoordelijkheid jegens zichzelf en de anderen.

Kunst dient het verlangen naar het ideaal te belichamen. Ze moet de mens hoop en geloof geven. En hoe hopelozener de kunstenaar de wereld toont, des te intenser zal als verzet hiertegen misschien het ideaal worden ervaren – leven is anders onmogelijk. In die zin symboliseert kunst de zin van het bestaan.

Waarom wil de kunstenaar die stabiliteit verstoren waarnaar de samenleving streeft? Zoals Settembrini in *De toverberg* van Thomas Mann zegt: "U heeft toch hopelijk niets tegen sarcasme, ingenieur? In mijn ogen is dat het schitterendste wapen van de rede tegen de machten van de duisternis en het kwade. Sarcasme, geachte heer, is de geest der kritiek, en kritiek is de oorsprong van vooruitgang en verlichting." De samenleving streeft naar stabiliteit, de kunstenaar naar het oneindige. Hem gaat het om de absolute waarheid, hij kijkt vooruit en 'ziet' eerder dan anderen.

In mijn films probeer ik vooral te laten zien wat de mensen verenigt, wat mij en ieder mens afzonderlijk met de mensheid verbindt. Het is voor mij absoluut noodzakelijk mijn oorsprong te kennen en mijn bestemming op deze wereld die niet toevallig kan zijn. In *De spiegel* heb ik geprobeerd het publiek ervan te overtuigen dat zowel Bach, Pergolesi, Poesjkin, als de soldaten die de Sivasj oversteken en de gebeurtenissen in de familiekring in zekere zin voor de menselijke ervaring van gelijke waarde zijn. Voor de persoonlijke geestelijke ervaring kan wat gisteren iemand overkwam evenveel betekenis hebben als wat eeuwen geleden met de hele mensheid is gebeurd.

In al mijn films neemt het thema van de wortels, de band met het ouderlijke huis, de kindertijd, met het vaderland en de natuur een centrale plaats in. Het is voor mij altijd belangrijk geweest mijn plaats te bepalen in een traditie, een cultuur, een kring van mensen en ideeën.

De Russische culturele traditie die in Dostojevski haar oorsprong vindt is voor mij van uitzonderlijke betekenis. Deze ontwikkelt zich echter in het huidige Rusland nauwelijks meer, en wordt verwaarloosd of zelfs volledig ontkend. Een van de oorzaken hiervan is wel de principiële vijandigheid van deze traditie ten opzichte van het materialisme. Een andere oorzaak is het feit dat alle helden van Dostojevski een geestelijke crisis doormaken, deze vormde de inspiratie van zijn oeuvre en dat van zijn navolgers. Waarom is men tegenwoordig in Rusland zo bang voor die 'geestelijke crisis'?